Adomas Butrimas

TYRINĖJIMAI ŽEMAIČIŲ AUKŠTUMOJE

1981 m. IEM tęsė akmens amžiaus paminklų tyrinėjimus Žemaitijoje. Biržulio ežero (Telšių raj., Janapolės apyl.) apylinkėse tyrinėti 3 paminklai.

Į Š nuo Biržulio ežero, dešinėje kelio Janapolė-Pavandenė, apie 500 m į P nuo kelio tyrinėta Kalniškių I neolito gyvenvietė, esan+i ovalo formos kalvos P pašlaitėje, buvusioje Biržulio ežero pakrantėje. Titnago dirbinių ariamo dirvožemio paviršiuje rasta 1979 m. 1981 m. ištirta 382 m^2 - visas plotas, kuriame buvo išlikęs kultūrinis sluoksnis. Jis 15-25 cm storio tamsiai rudos spalvos. Židinių ir jų liekanų rasta 12. Jie aptikti po dirvožemio sluoksniu, išsiskyrė juodomis anglingomis dėmėmis su pelenais. Židiniai buvę daugiausia smailiadugnėse ar siaurėjančiose apvaliais dugnais duobėse. Juose daug titnago dirbinių ir žaliavos, retkarčiais pasitaikė ir nedidelių puodų šukių.

Titnago radinių didžiumą sudarė skaldytiniai, skeltės ir nuoskalos - apie 1500 vienetų. Titnago dirbinių rasta apie 200. Iš jų daugiausia gremžtukų ir grandukų, be to, keli stambūs karklo lapo ir trikampės formos ietigaliai, trapeciniai, lancetiniai ir karklo lapo formos strėlių antgaliai. Mažiau rasta įstatomų žeberklų ašmenėlių, kaltelių ir įvairių specialios paskirties titnago dirbinėlių.

Keramikos rasta nedaug, jos daugiau buvo R gyvenvietės dalyje. Puodai iš molio su mineralinėmis priemaišomis, jų kakleliai puošti horizontaliai įspaustų virvelių eilėmis ir virvelių kompozicijomis su įvairių formų įspaudėliais. Dažnai puodai puošti ir gnaibytu voleliu.

Gyvenvietė datuojama vėlyvuoju neolitu - III tūkstantm.

pr.m.e. pabaiga.

Už 250 metrų į P nuo Kalniškių gyvenvietės yra Donkalniu vadinama kalva - anksčiau buvusi Biržulio ež. sala. Melioracijos metu iš jos buvo vežamas žvyras, ir visa šiaurinė kalvos dalis nukasta. Vietinių gyventojų pasakojimu, kasant žvyrą, rasta daug griaučių ir dėl šios priežasties karjero eksploatacija buvo nutraukta. 1981 m. IEM pradėjo kasinėti čia buvusią gyvenvietę. Kultūrinis sluoksnis konstatuotas kalvos viršuje ir jos P pašlaitėje. Kalvos Š dalyje, prie pat karjero krašto, ištirta 208 m^2. Kalva niekada nebuvo ariama, ir kultūrinis sluoksnis nesuardytas. Jis buvo po 10 cm storio velėna, 15-25 cm storio tamsiai rudos, kartais beveik juodos spalvos.

Radiniai - balkšvos spalvos titnago dirbiniai ir žaliava bei virvelinė keramika rasti iš karto po velėna. Beveik visame ištirtame plote po kultūriniu sluoksniu pastebėtos pailgos,tamsiai rudos, kartais beveik juodos spalvos dėmės. Jas preparuojant, kai kuriose rasta sutrūnijusių žmonių ir gyvulių kaulų, o vienoje (190 x 85 cm dydžio) - žmogaus griaučiai. Mirusysis palaidotas aukštielninkas, kapo duobė ir mirusysis keliose vietose pabarstyti ochra. Ochros rasta ir daugelyje kitų dėmių. Židinių tyrinėtame plote neaptikta. Gyvenvietė ir kapai datuotini vėlyvuoju neolitu - III tūkstantm. pr.m.e. pabaiga - II tūkstantm. pr.m.e. pradžia.

Tais pačiais metais Biržulio ežero apylinkėse tyrinėta ir Širmės kalno II gyvenvietė. Širmės kalno R šlaite ištirta 50 m^2. Kultūrinis sluoksnis aptiktas 25-28 cm gylyje sąnašiniame sluoksnyje. Paaiškėjo, kad jis yra suplautas. Čia kartu su neolito dirbiniais rasta ir geležies amžiaus dirbinių fragmentų bei to paties laikotarpio keramikos.

Žvalgomieji tyrinėjimai dėl būsimų melioracijos darbų at-

likti Žemaičių aukštumos Š dalyje - Šarnelės kaime (Plungės raj., Varduvos ap.). Į ŠV nuo 1973 m. tyrinėto ploto ištirta 20 m^2 (Žr. kn.: AETL 1972 ir 1973 metais. V., 1974, p. 7-9). Kultūrinis sluoksnis su pastatų liekanomis, kaulo ir rago dirbiniais bei neapdirbtais kaulais aptiktas prie pat Varduvos vagos 90-120 cm gylyje. Į Š nuo 1973 m. tyrinėto ploto ištirta 24 m^2. Kultūrinis sluoksnis čia aptiktas apie 50 cm gylyje. Jo apačioje rasta akmenų ir plonų kartelių sankaupa. Kultūriniame sluoksnyje rasta ovalo formos plūdė iš pušies žievės, virvelinės keramikos ir žvėrių kaulų. Žvalgomieji tyrinėjimai parodė, kad šios neolito gyvenvietės tyrinėjimus tikslinga tęsti ateityje.

Algirdas Girininkas

ŽEMAITIŠKĖS II GYVENVIETĖ

Žemaitiškės gyvenvietės yra Švenčionių rajone, apie 1,5 km nuo Reškutėnų kaimo ir apie 0,5 km į ŠR nuo Kretuono ežero. Žemaitiškės II gyvenvietės tyrinėjimai buvo pradėti 1979 m. 1980 m. MAII ištyrė gyvenvietės V dalį - 192 m^2. Kultūrinis sluoksnis, kurį sudarė sapropelingos durpės, slūgsojo 0,5-1 m gylyje po durpių sluoksniu ir buvo nevienodo storio - V ploto dalyje - 3-5,5 cm, R - 6-22 cm.

Tyrinėtame plote, ypač jo R dalyje, aptikta daug statmenai įkaltų kuolų, kurie sudarė sudvigubintas eiles, matyt, pastatų sienas. Aptikta 15 tokių eilių. Tarp kuolų rasta daug medžio šakų, akmenų, žievių. Aiškiau išsiskyrė dviejų keturkampių pastatų kontūrai. Vienas jų buvo R dalyje (6 x 3,5 m dydžio), antras - P dalyje (7 x 3 m dydžio). ŠV ploto dalyje aptikta 0,3-0,5 cm storio ir iki 20-25 cm skersmens pelenų ir anglių dėmių. Matyt, tai išplautų židinių vietos.